

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מטות תשע"א

קירוב הגאולה - ע"י תלמוד תורה של תינוקות של בית רבן

ד"ר (במדבר לב, כו-כז). שינו את הסדר, והקדימו את הטף והנשים לפני המקנה, כפי שאמר להם משה.

תחילת ספר דברים - תוכחה לבני גד ובני ראובן על החלטתם להשאר בעבר הירדן

והנה, למרות שמה רבינו מאשר את בקשתם של בני גד וראובן לשבת בעבר הירדן, נראה שהוא מסרב לקבל זאת בלב שלם. הוא עדין מנסה לשכנע אותם, שיאחזו בא"י ולא בארץ הגלעד. אם נתבונן בתוכחתו של משה לישראל לפני מותו, ובתאורו את כל מה שעבר על ישראל במדבר, מתחילת ספר דברים ועד פרשת "אָז יִבְדִּיל מֶשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (דברים ד, מא), קשה לכאורה להבין את סדר הפרשיות שם. דברים יסודיים כמו עשרת הדברות וחטא העגל אינם מופיעים שם (עשרת הדברות מופיעות רק אח"כ, בפרשת 'ואתחנן', וחטא העגל מופיע רק בפרשת 'עקב'), ומה כן מופיע? - ענינים אחרים, שהמכנה המשותף להם הוא - תוכחה לבני גד וראובן, מדוע אינם רוצים להכנס לארץ ישראל.

איפה רואים במיוחד, שתוכחתו של משה מיועדת בעיקר לבני גד ובני ראובן? - בסוף פרשת דברים, בפסוק "וַאֲצֹו אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר, ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, חֲלוּצִים תֵּעָבְרוּ לְפָנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל" (שם ג, יח). אומר שם רש"י: "לבני גד ולבני ראובן היה מדובר", (שהם אלו שהתחייבו לעבור חלוצים לפני אחיהם בכיבוש הארץ). הרי שכל הפרשה כולה, למרות שנאמרה אל כל ישראל, כפי שנאמר בתחילתה - "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (שם א, א) - נאמרה גם באופן פרטי אל בני גד ובני ראובן, כנסיון אחרון (לפני הסתלקותו של משה) להשפיע עליהם לשבת בא"י ולא בעבר הירדן. משה מתחיל עם זה, ש"ה' אלקינו דבר אלינו בחרב לאמר... פנו וסעו לכם, ובאו... ורשו את הארץ" (שם ו-ח). כמובן שזוהי פניה מרומזת אל בני גד וראובן, מדוע אינכם הולכים לא"י.

אחר כך מופיע ענין מינוי השופטים: "וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: לֹא אוּכַל לְבַדֵּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבֶּה אֶתְכֶם, וְהִנְכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב... הִבּוּ לְכֶם אַנְשִׁים חַכְמִים וְיָבִנִים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאַשְׁיִמֶם בְּרִאשֵׁיכֶם. וַתַּעֲנוּ אֵתִי וַתֹּאמְרוּ: טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעֵשׂוֹת" (שם ט-י). וקשה לכאורה: מה התוכחה כאן? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו מציע הצעה, וישראל מקבלים אותה! מה לא בסדר בזה? אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להסכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך"? אמנם לשרי אלפים ושרי מאות יפחרו אנשים חכמים ונבונים, אבל אינה דומה חכמתם וקדושתם לחכמתו וקדושתו של משה. ממילא, היה עליהם לומר: אנו רוצים ללמוד ממך! אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדבר אשר דברת לעשות", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי

חינוך ילדי ישראל קודם בחשיבותו לגידול בהמות לעבודת המקדש

התורה מספרת: "וּמִקְנֵה רֶבֿ הָיָה לְבָנֵי רְאוּבֵן וְלְבָנֵי גַד עֲצוּם מְאֹד" (במדבר לב, א), ולכן הם מבקשים ממה רבינו להתנחל בעבר הירדן, שהיא ארץ מקנה, ולא להכנס לארץ ישראל. למה אי אפשר לשבת בא"י עם המקנה הרב? אולי מפני שחז"ל התנגדו לגידול בהמה דקה בארץ ישראל¹ (משנה ב"ק ע"ט, ב), ורק במדברות שבא"י התירו לגדלה (שם), או בחורשין² (ברייאתא שם). אלא שבמדברות ובחורשין אין הרבה מרעה, וקשה לגדל שם מקנה רב, כפי שהיה לבני ראובן ולבני גד. לכן הם מבקשים להשאר בעבר הירדן.

אלא שמה שואל אותם: "הֲאֵתִיכֶם יָבִאוּ לְמִלְחָמָה, וְאַתֶּם תִּשְׁבּוּ פֹה"? (במדבר לב, ו) עונים בני גד ובני ראובן ואומרים: "גְּדַרְתָּ צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְנוּ, וְאַנְחֵנוּ נְחַלֵּץ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד אֲשֶׁר אִם הִבִּיאֲנֶם אֶל מְקוֹמָם" (שם טו-יז). כלומר, לא נשתמט ממלחמת כיבוש הארץ, אך בסופו של דבר אנו רוצים לשבת כאן, בעבר הירדן, ולא בארץ ישראל. משה רבינו מקבל את התשובה הזאת, ומקנה את ארץ סיחון ועוג לבני גד ולבני ראובן באופן מידי, כפי שביקשו ממה, "שיתן להם נחלתם מידי" (ראב"ד³), ולא שיזכו בה רק לאחר שיקיימו את הבטחתם להשתתף בכיבוש הארץ⁴.

ובכל זאת, משה מוכיח את בני גד ובני ראובן על נקודה מסויימת בתשובתם. הם אומרים: "גְּדַרְתָּ צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעָרִים לְטַפְנוּ" - הקדימו את הצאן לטף, ובכך "עשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר" (במד"ר כ"ב, ט)⁵. אומר להם משה: "בְּנֵו לְכֶם (תחילה) עָרִים לְטַפְכֶם (שהם העיקר, ורק אחר כך בְּנֵו גַם) גְּדַרְתָּ לְצִנְאָכֶם" (במדבר לב, כד). הילדים חשובים יותר מן הצאן, ו להם עליכם לדאוג תחילה. אמנם הצאן הוא סיבת הבקשה של בני גד ובני ראובן לשבת בעבר הירדן, וגם עצם הדאגה לצאן ודאי לא נבעה משיקול כספי גס, שיוכלו לגדל כמה שיותר צאן כדי להרבות את ממונם, שהרי דור דעה היו, וחפצים לשבת בעבר הירדן נבע בודאי משקולים רוחניים, כפי שהסביר באריכות מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 255-7), כגון לגדל בהמות שְׂמֵנוֹת לקרבנות, ולספקן לאחיהם שבעבר הירדן המערבי, שהרי לעבודת המקדש יש צורך בבהמות רבות - לתמידים ולמוספים, ועוד הרבה יותר מזה לקרבן פסח, לעולות ראייה ולשלמי חגיגה לכל ישראל, וכן לנדרים ונדבות - ממילא רוצים בני ראובן ובני גד להיות סְפָקֵי הבהות לעבודת המקדש. אבל כמה שתהיה מצוה זו חשובה, הילדים חשובים יותר! לחנך ילדים לעבודת ה', יותר חשוב מלגדל צאן לקרבנות. אומר להם אפוא משה רבינו: אין להקדים את הצאן לפני הילדים. "בְּנֵו לְכֶם עָרִים לְטַפְכֶם וְגְדַרְתָּ לְצִנְאָכֶם". בסדר הזה, ולא בסדר הפוך⁶.

ואכן, בני גד ובני ראובן מקבלים את ההערה, ואומרים למשה: "טַפְנוּ וְנִשְׁיֵנוּ וְנִקְנֵנוּ וְנִכְלֵנוּ וְנִהְיֵנוּ שִׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד, וְעַבְדֵיךָ יַעֲבֹרוּ כָּל חֲלוּץ צֹבָא לְפָנֵי ה' לְמִלְחָמָה פְּאֲשֶׁר אֲדַנִּי

ולבסוף חזרו בהם ממה שסברו קודם השבת. אם רוב ישראל עשו כהוראת ה"ב"ד ובשלו במיקרוגל בשבת, כל שבט צריך להביא פר העלם דבר של צבור. אבל אם רוב ישראל לא עשו כן, רק יהודי אחד עשה כהוראת ה"ב"ד ובישל במיקרוגל בשבת, רק הוא יצטרך להביא חטאת, כנ"ל.

והנה, המביא קרבן חטאת, צריך להתודות עליו את עוונו (רמב"ם הלכ' תשובה פ"א ה"א, והלכ' מעשה הקרבנות פ"ג הי"ד). וא"כ, במקרה שלנו הדבר קשה: מה יאמר יהודי זה בוידויו? "רבונו של עולם, חטאתי עייתי פשעתי ושמעתי לקול בית דין הגדול, ושוב לא אשמע להם"? איך יאמר דבר כזה? הרי התורה ציותה עליו "וְשִׁמְרָתָּ לְעֲשׂוֹת פְּקֻדֹת כָּל אֲשֶׁר יֹרֶךְ" (דברים יז, י) הוא מושבע ועומד מהר סיני, לשמוע לקול בית הדין הגדול גם להבא. אם כן, כיצד ועל מה יתנדה כאן?

חושבני שהתירוץ לזה הוא, שאותו יהודי צריך להתודות על כך שהוא כפוף לחכמי ישראל, ולא יושב בעצמו בסנהדרין הגדולה! היית צריך להיות תלמיד חכם כמו רבן גמליאל ובית דינו, ואז היית יושב בבית הדין עם רבן גמליאל ומשכנע אותו שאסור לבשל במיקרוגל בשבת. ואפילו אם לא היית דיין בבית הדין, שהרי רק שבעים ואחד חכמים יושבים בבי"ד הגדול, אבל אם היה בא למדן להתווכח עם רבן גמליאל, רבן גמליאל ודאי היה שומע לדבריו. רבן גמליאל וחבריו הם אנשי אמת, והיו מודים שלא צדקו בהוראתם וחוזרים בהם. עובדה שביום ראשון נמצא משהו ששיכנע אותם בכך. על זה צריך להתודות, שאינך תלמיד חכם גדול מספיק. אם היית לומד יותר, יכולת שלא לבוא לידי חטא זה. היית מוכיח לרבן גמליאל שטעה. [ואפילו אשה שייך שתתוודה כן, שהרי גם אשה צריכה לדעת את ההלכה במצוות שחיבת בהן. ובתוספתא מובא שברוריה (אשתו של ר' מאיר) אמרה הלכה, ור' יהושע שמע ואמר: "יפה אמרה ברוריה"! (תוספתא כלים ב"מ פ"א ה"ג) הרי שגם אשה יכולה להיות במדרגה גבוהה בידיעת התורה, עד כדי שתוכיח לתנא שטעה בדניו. גם אשה חייבת אפוא להביא חטאת, על זה שאינה מספיק גדולה בתורה כדי לשכנע את רבן גמליאל וחבריו].

היודי הוא אפוא על כך, שלא הייתי מספיק גדול להתווכח עם רבן גמליאל ובית דינו אם מותר לבשל במיקרוגל בשבת או לא. כי אדם צריך לחפש את הגדלות בתורה, לחשוב על עצמו ועל ילדיו איך יהיו גדולי תורה, לחפש מקום מגורים ששם יוכלו ילדיו לגדול בתורה ויראת שמים, ולא מקום ששם יהיה מרעה לצאן.

קירוב הגאולה - על ידי יסוד וביסוס תלמודי תורה

אנו מתחילים היום את ימי האבלות על חורבן הבית. והנה, חז"ל אמרו, "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן" (שבת ק"ט, ב). לא היה מספיק תלמוד תורה של תינוקות בירושלים. צריך א"כ לעשות תשובה על הדבר הזה, שלא יבטלו תינוקות של בית רבן, שידאגו שילדים ילמדו הרבה תורה. הגמרא אומרת, כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן - מחריבין אותה. ויש מי שאומר, מחרימין אותה (שבת ק"ט, ב). צריך א"כ שהילדים ילמדו הרבה תורה, וגם אנו עצמנו צריכים ללמוד הרבה תורה. לא מספיק שרק הילדים יהיו תלמידי חכמים. גם אנו צריכים ללמוד הרבה ולהיות תלמידי חכמים.

אדם שמחפש דירה, צריך למצוא מקום שיהיה בו חינוך טוב לילדים, לא במקום שהחינוך לקוי. זהו ביטול תינוקות של בית רבן אם אדם גר במקום שהחינוך לקוי. צריך לחפש מקום שהחינוך טוב,

להסתפק במועט (ברכות שם). הנה, חנה באה לשילה, ומבקשת מה' שיתן לה בן. אם ה' יתן לה בן רגיל, זה כבר יפה מאד. הרבה אנשים היו כבר מרוצים. אבל חנה לא מסתפקת בזה. היא מבקשת "וַנִּתְּנָהּ לְאַמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים" (שמו"א א, יא). מהו "זֶרַע אֲנָשִׁים"? - זרע ששקול כשני אנשים (ברכות לא, ב). ואלו שני אנשים? - שני צדיקים, כמובן. אבל לא סתם צדיקים, אלא כמו משה ואהרן! ("ע"ש) כך היא מבקשת! אמנם אם הבן יהיה כמו יהושע וכלב, או כמו אלעזר ואיתמר, זה גם לא מעט. אבל אם אפשר יותר מכך, צריך לבקש על יותר. צריך לבקש כמו משה ואהרן!

ואכן, חנה זוכה שבקשתה תתמלא: "מִשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכִהְיֶנּוּ, וְשִׁמּוֹאֵל בְּקִיָּצֵי שְׁמוֹ" (תהלים צט, ו) - שמואל שקול כמשה ואהרן. כמובן, לא לגמרי ח"ו, "לֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (דברים לד, י; ועי' בעיקר השביעי מ"ג עיקרי האמונה), אבל מבחינה מסוימת שמואל שקול כנגד משה ואהרן, כפי שרואים בפסוק. אם היתה חנה מסתפקת במועט, היתה מבקשת כשני צדיקים פשוטים, או כשני יהודים פשוטים. אבל היא אינה מסתפקת כשני אנשים פשוטים, וגם לא כ"סתם" שני צדיקים, אלא כשני הצדיקים הגדולים ביותר, שאין בעולם דוגמתם. ועל כן, בצרוף תפלתה, שנאמרה ודאי מעומקא דליבא, היא אכן זוכה לזה.

חז"ל אמרו, "כל אחד ואחד מישראל חייב לומר, מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי, אברהם יצחק ויעקב" (תדא"ר פכ"ה). איזה הגיון יש בשאיפה גדולה כזו? וכי למעשי התנאים כבר הגעתי?! ולמעשי האמוראים כבר הגעתי?! או אל מעשי הגר"א? או לכל הפחות אל מעשי החפץ חיים? לא הגעתי לכל המדרגות הללו. וא"כ, לכאורה צריך היה לבקש "מתי יגיעו מעשי למעשי החפץ חיים", רק אח"כ, לכשנגיע לזה (אם נגיע), נבקש מתי יגיעו מעשי למעשי הגר"א, וכך הלאה. אך חז"ל מלמדים אותנו שלא זו הדרך. חז"ל מלמדים אותנו שכבר מן ההתחלה יש לשאוף לגדלות המירבית - "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב". אם אדם ישאף להיות כאברהם יצחק ויעקב, אולי יהיה כמו החפץ חיים. אבל אם לא ישאף להיות כאברהם יצחק ויעקב, אזי גם כמו החפץ חיים לא יהיה. אם שואפים לגדלות, יש סיכוי לקבל גדלות. אבל אם לא שואפים לגדלות, לא מקבלים כלום.

קרבן חטאת - על אי ידיעת התורה!

עד כמה דורשת התורה מכל אדם מישראל להיות גדול בתורה, רואים מפרשת פר העלם דבר של ציבור. התורה אומרת, שאם סנהדרין הגדולה טעו בהוראתם והתירו דבר שזדונו כרת, והלכו רוב ישראל ועשו כהוראתם, ואח"כ חזרו הסנהדרין מהוראתם ופסקו שיש בזה חיוב חטאת - אם רוב ישראל חטאו, מביא כל שבט ושבט פר העלם דבר של צבור (רמב"ם הלכ' שגגות פ"ב ה"א). ואם רק בוודים חטאו, אין צריך כל שבט להביא פר. והנה, נחלקו בגמ' (הוריות ב, ב), האם צריכים עכ"פ היחידים שעשו כהוראת בי"ד להביא חטאת רגילה או לא. ולהלכה, לדעת הרמב"ם (שם פ"ג סוף ה"א) ועוד כמה ראשונים, חייב היחיד שעשה כהוראת בית הדין קרבן חטאת. אמנם לא פר, אבל כבשה או שעירה, כדין חטאת של יחיד.

נניח א"כ, שהיו יושבים היום רבן גמליאל ור' יהושע ור' אליעזר ושאר חכמי ישראל, ומחליטים שמותר לבשל בשבת במיקרוגל. [כידוע, פוסקי זמננו נחלקו אם בישול במיקרוגל בשבת אסור מן התורה או לא (עי' אגרות משה או"ח ח"ג סי' נ"ב, ומנחת שלמה סי' י"ב הערה ד)]. ביום ראשון התכנסו חכמי ישראל לדון בדבר פעם נוספת,

בית רבן חרבה ירושלים, בודאי בזכות לימוד תורה של תינוקות של בית רבן, תבנה ירושלים במהרה בימינו. אלא שאנו צריכים לתרום את חלקנו לגאולה. הגאולה ודאי תבוא, בין אם נהיה טובים ובין אם לא נהיה טובים, אבל שלנו יהיה חלק בגאולה, שלנו תהיה איזו זכות בהבאת הגאולה, יחד עם כל הזכויות הגדולות של אלה שקדמו לנו, מהאבות הקדושים ועד התנאים, האמוראים, ראשונים ואחרונים, שגם לנו יהיה חלק קטן בהבאת הגאולה⁸, ע"י התקרבות למרכזי התורה והדבקות בתלמידי חכמים. היום מצאו שיטה חדשה להדבק בתלמידי חכמים: אוסרים אותם באזיקים, וכך נדבקים אליהם... אבל זו לא השיטה הנכונה. השיטה צריכה להיות להדבק בתלמידי חכמים כדי ללמוד תורה מפהם, ללמוד ממעשיהם הטובים, ולחפש גדלות בתורה וביראת שמים. שכל אחד יתאמץ בכל כוחו לגור בחברה של תורה ויראת שמים, ובשכר זה תבנה ירושלים, וצום הרביעי ושאר הצומות יהיו לששון ולשמחה לבית ישראל.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שהחברה שם טובה, שומרת תורה ומצוות, הולכת בצניעות ומשפיעה תורה ויראת שמים. לא לגור במקום שהחברה שם אינה טובה.

רבי יוסי בן קסמא מספר על אדם אחד שאמר לו: "רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו, ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות?" ואמר לו רבי יוסי בן קסמא: "בני, אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, איני דר אלא במקום תורה" (אבות פ"ו מ"ט). אני הייתי מציע שיקח את הכסף ויפתח שם ישיבה, אבל כנראה שרבי יוסי בן קסמא הבין, שלפתוח ישיבה במקום של עמי הארץ זה לא טוב. ולכן אמר לאותו אדם, שישאיר את דינרי הזהב לעצמו. אני "איני דר אלא במקום תורה". "טוב לי תורת פיך מאלפי זָהָב וְכֶסֶף" זה לא רק שיר יפה לשמחת תורה, אלא כך צריכה להיות הרגשת החיים שלנו. "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה". בחיים אפשר להסתפק במועט?! אם הם חיינו, אז אי אפשר להסתפק במועט. מוכרחים לשאוף לגדלות בתורה.

חז"ל אמרו, שכל העוסק בתורה מביא את הגאולה, שנא' "וְאֲשֵׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ... לְאֹמֵר לְצִיּוֹן עֲמִי אָתָּה"⁷ (ישעיהו נא, טז; סנה' צט, ב). אנו רוצים להביא את הגאולה, שכבר לא נצטרך לצום ב"ז בתמוז ובשאר הצומות שנתקנו על החורבן. את זה נשיג ע"י גדלות בתורה, שנחפש לחנך את הילדים לתורה, ואז, מדה טובה מרובה ממדת פורענות (סוטה יא, א). אם בגלל ביטול תורה של תינוקות של

1. והגם שתקנת חז"ל עדין לא היתה קיימת אז, אבל סיבת התקנה היתה קיימת, והיא - שיש בגידול צאן בא"י משום פגיעה בישוב א"י, שהם אוכלין את מה שגדל בשדות ומפסידים אותן (רש"י ב"ק עט, ב ד"ה אין מגדלין).
2. רש"י: יערות.
3. כן כתב הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (גיטין לו, ב מדפי הרי"ף) ובהשגותיו על בעל המאור (ביצה י, א מדפי הרי"ף), והובא גם בחי' הרשב"א (ביצה כ, א). [אבל הרמב"ן כתב, שמשא לא מסר לבני גד ולבני ראובן את כל ארץ סיוחן ועוג, אלא רק מקצת ערים משם, כדי להושיב בהם את נשיהם ובניהם ומקניהם. ולגבי שאר הארץ צוה את יהושע והנשיאים, שיתנוה לבני גד וראובן רק לאחר קיום התנאי (רמב"ן במדבר לב, כט)].
4. אלא שהתנה עמם, שאם לא יעמדו בהבטחתם, תתבטל המתנה למפרע, והנחלה שקבלו תנטל מהם. ובאר הראב"ד, שלכן היה צריך לעשות עמם תנאי כפ"ו ל: "אם יצאנו בני גד ובני ראובן אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כֹּל חַיֵּינוּ לְמַלְחָמָה... וְנִתְּתָם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לְאֶחָדָה. וְאִם לֹא יֵצְאוּ... וְנִאֶחָזוּ בְּתִקְוֵם בְּאֶרֶץ פְּנֵעַן" (במדבר לב, כט-ל). כי המתנה היתה מעכשיו, ולכן, כדי לבטלה, צריך לעשות התנאי "בראווי ובחוזק", ככל הלכות תנאים. אבל אם לא היתה המתנה חלה עד אחר קיום התנאי, לא היה צורך בתנאי הנעשה ככל הלכות תנאים, והיה די בתנאי פשוט [השגות הראב"ד על בעל המאור במס' ביצה שם. ועי' רמב"ן במלחמות שם שהביא ראיה לדברי הראב"ד מן הירושלמי (קידושין פ"ג ג). ועי' משך חכמה בסוף פרשתנו, שבאר על פי יסוד זה, למה היה התנאי רק עם בני גד ובני ראובן, ולא כלל גם את חצי שבט מנשה].
5. אולי זה גם הטעם לשינוי הלשון בגמ', "שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה [בשבת]... להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק - רבא אמר חייב, ורבה אמר פטור... ואיכא דאמרי... לא שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה... להעלות דגים, והעלה תינוק - רבה אמר פטור, ורבא אמר חייב" (מנחות סד, א). מדוע בפעם הראשונה נאמר "והעלה דגים ותינוק" ובפעם השנייה "תינוק ודגים" - רבה אמר חייב, ובפעם השנייה "תינוק ודגים" - רבה אמר פטור, ובפעם השלישית "תינוק ודגים" - רבה אמר חייב? - אולי מפני שבפעם הראשונה מדובר במי ש"שמע שטבע תינוק בים", ואעפ"כ פרש מצודה רק כדי להעלות דגים! מהתינוק לא אכפת לו! א"כ, אף אם עלה במצודתו גם התינוק, הרי סדר החשיבות אצלו הוא - דגים ותינוק. לעומת זה, במקרה השני שבגמ', מדובר במי ש"לא שמע שטבע תינוק בים" [כך הגירסא לפי השטמ"ק שם, וב"צאן קדשים" כתב שכן נראה שגרסו גם הרמב"ם והמגיד משנה, ודלא כרש"י]. אדם זה, גם אם פרש את מצודתו רק כדי להעלות דגים, יש להניח, שלאחר שגילה להפתעתו שמצודתו העלתה גם תינוק, הסדר אצלו מעתה הוא - תינוק ודגים.
6. וכמו שעשה יעקב אבינו, שמסופר עליו: "וַיַּעֲקֹב נָסַע סְכֶתָּה, וַיִּבֶן לֹא בֵּית, וַיִּלְמְקְהוּ עֶשֶׂה סְכֶתָּה" (בראשית לג, יז). הרי שהדבר הראשון שעשה יעקב אבינו בהגיעו לסוכות היה - "וַיִּבֶן לֹא בֵּית", וכפי שתרגם יהונתן בן עוזיאל - "וּבְנָא לֵיהּ בֵּי מְדְרָשָׁא". כלומר, דאג תחילה לעניינים הרוחניים, ועבורו ועבור בני ביתו, ורק אחר-כך - "וַיִּלְמְקְהוּ עֶשֶׂה סְכֶתָּה".
7. "וְאֲשֵׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ" - זהו לימוד תורה. "לְאֹמֵר לְצִיּוֹן עֲמִי אָתָּה" - זוהי הגאולה.
8. והוא שמברכים בתפלה, "ברוך אתה ה', בונה ירושלים", בלשון הווה (וכן בברכת המזון). "כי כל ימי הדורות מצטרפין ומתכנסין כל ההארות של עבודת בני ישראל להיות ראויין לגאולה, כי היעלה על הדעת שדור הגאולה יהיו כל כך ראויין בזכותם בלבד לגאולה? ! אלא שזכות כל דור ודור עוזר ומביא מעט בנין בית המקדש, והבנין נמשך כל ימי הגלות... וכל אדם בפרט גם כן צריך לידע שכל מעשיו הם סיוע לבנין בית המקדש, וכפי מה שמקבלין על עצמן עול מלכות שמים מסייעין לבנינו" ("שפת אמת" - דברים תרל"ד).